

IARĂȘI PROBLEMA SCIȚILOR DIN TRANSILVANIA

DE

DORIN POPESCU

Dacă studiul recent al lui I. H. Crișan, purtând un titlu asemănător¹, a fost inspirat, după cum spune autorul, de articolul nostru intitulat *Autour de la question des Scythes en Transylvanie*², articolul, sau mai bine zis „discuția” de față, are ca scop să prezinte obiecțiile pe care le aduce tînărul nostru coleg de la Cluj opiniilor pe care le-am exprimat în lucrarea menționată.

Se știe că în ultimii ani, în arheologia central și sud-est europeană și-a făcut loc o teorie după care așa-zisa expansiune scitică spre vest ar trebui interpretată mai curînd ca o influență culturală. În ce ne privește, am fost înclinați să acceptăm această teorie, considerînd descoperirile socotite ca scitice din Transilvania, de pildă, ca aparținînd autohtonilor.

Nu vom insista asupra discuțiilor care s-au purtat în această privință, mărginindu-ne să trimitem, în afară de articolul citat, la un studiu al nostru mai vechi, apărut în anul 1958³.

Pornind de la afirmația noastră că în Transilvania nu există în perioada așa-ziselor morminte scitice alte monumente care să poată fi atribuite populației locale, care nu poate fi identificată în cel mai bun caz decît în combinație cu așa-zii sciți⁴, I. H. Crișan caută să demonstreze că „există chiar necropole și morminte izolate contemporane cu cele scitice care se deosebesc total de acestea atît prin ritul funerar cît și prin inventar, necropole și morminte ce pot fi atribuite cu destulă certitudine populației autohtone”⁵.

Ar exista deci, după Crișan, două grupe contemporane de morminte în Transilvania, grupa considerată de unii cercetători ca scitică și o altă grupă care poate fi atribuită populației băstinașe tracice. Această grupă din urmă ar consta din morminte de incinerare, spre deosebire de grupa cealaltă, a sciților, care practicau în Transilvania exclusiv ritul înhumației.

¹ I. H. Crișan, *Once more about the Scythian problem in Transylvania*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 133—146.

² Dorin Popescu, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 443—457.

³ Dorin Popescu, *Problema sciților din Transilvania în opera lui Vasile Părvan*, în *SCIV*, IX, 1958, 1, p. 9—38.

⁴ Dorin Popescu, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 455.

⁵ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 133.

În continuare, autorul citează o serie de șapte descoperiri mai noi sau mai vechi de morminte autohtone.

Acestea sînt, în ordinea indicată de autor :

1. *Chendul Mare* (r. *Sîngeorgiul de Pădure*). Un mormînt, descoperit în 1962.

2. *Cluj*. Un mormînt, 1911.

3. *Dobolii de Jos* (r. *Sf. Gheorghe*). Mai multe morminte, 1869.

4. *Iernut* (r. *Luduș*). Un mormînt, 1961.

5. *Oradea*. Mai multe morminte, descoperite întîmplător, unul săpat de M. Rusu în 1959.

6. *Tîrgu Mureș*. Un mormînt, 1951.

7. *Uioara de Șus* (r. *Aiud*). Necropolă de incinerare, săpată de Kovács István, dar nepublicată.

„Iată deci” — spune I. H. Crișan și ne permitem să cităm pentru mai multă claritate întregul pasaj — „că din Transilvania se cunosc necropole și morminte contemporane cu cele scitice dar total deosebite de acestea. Ele se caracterizează în primul rînd prin ritul incinerării cu resturile depuse în urne, apoi prin lipsa pieselor de metal specifice celor scitice ca : vîrfuri de săgeți, akinakes-uri, oglinzi etc. Din inventarul acestor morminte fac parte un număr relativ mare de vase ceramice. Mai trebuie să notăm o altă caracteristică deosebitoare și anume lipsa calului, fie reprezentat prin oase, fie prin piese de harnașament, prezent aproape în toate mormintele scitice cercetate sistematic. În privința ceramicii, trebuie să subliniem faptul că în mormintele de incinerare ce pot fi atribuite autohtonilor se întîlnesc forme mult mai variate decît în cele scitice unde, cu puține excepții, se depuneau : un vas mare bitronconic, o ceașcă cu toarta supraînălțată și o strachină. Mai trebuie să notăm, de asemenea, faptul că unele forme ceramice din mormintele de incinerare nu sînt întîlnite în mormintele de înhumare scitice, în schimb sînt prezente în necropolele contemporane descoperite în afara arcului carpatic. Ritul incinerării, cu depunerea resturilor de oase în urne, este binecunoscut în Transilvania încă din epoca bronzului”⁶.

Studiul lui I. H. Crișan aduce, fără îndoială, un element nou, deosebit de important, în problema sciților din Transilvania. Dacă cele două grupe de morminte se dovedesc a fi din punct de vedere etnic diferite, atunci, desigur, se cîștigă un argument de mare valoare în favoarea prezenței reale a sciților în Transilvania.

Pentru a putea demonstra aceasta este însă necesar, după părerea noastră, ca grupa mormintelor desemnate de Crișan ca autohtone să se deosebească net de cele așa-zise scitice și nu numai prin ritul de înmormîntare — incinerare pe de o parte, înhumare pe de alta —, dar și prin inventarul lor. Afară de aceasta, condiția cea mai importantă este ca ambele grupe să fie absolut contemporane. Să vedem deci la ce concluzie se poate ajunge în această privință.

În ce privește ceramica descoperită în mormintele pe care le vom numi deocamdată autohtone, Crișan constată că ea este în cea mai mare parte analogă cu ceramica din mormintele scitice. Pentru ceramica din mormîntul de la Chendul Mare, el spune textual : „Cele mai multe

⁶ *Ibidem*, p. 138.

dintre vasele care alcătuiesc inventarul mormîntului de la Chendul Mare își găsesc analogii foarte apropiate în ceramica necropolei scitice de la Tg. Mureș⁷. De la Dobolii de Jos provine, printre altele, un vas mare bitronconic, cu proeminențe-apucători în felul celor din mormintele scitice și o cană „cu gura largă de tipul celei găsite în mormîntul de la Cluj”. „Analogia cea mai apropiată pentru această formă — spune Crișan — o întîlnim în necropola de la Ferigile”⁸.

Urna din mormîntul de la Iernut seamănă cu cea din mormîntul de la Chendul Mare și are analogii la Ciurelu (București), la Birsești și la Ferigile⁹. Urnele din mormintele de la Oradea, spune Crișan, seamănă perfect cu cele din necropolele scitice din Transilvania; de asemenea, ceștile cu toarta supraînălțată¹⁰. În schimb, străchinile de la Oradea se deosebesc de cele din mormintele scitice, prin aceea că au pe umeri caneluri, ceea ce ar însemna că ele sînt mai vechi. Străchini de aceeași formă s-au găsit la Ferigile¹¹.

Urna din mormîntul de incinerare de la Tirgu Mureș este, de asemenea, aceeași urnă binecunoscută în mormintele scitice din Transilvania¹². Referindu-se la inventarul mormintelor de la Uioara de Sus, autorul spune că lipsa obiectelor de metal, obiecte caracteristice pentru morminte scitice, precum și ritualul incinerării sînt indicii sigure pentru a le îngloba în grupa mormintelor autohtone¹³.

În ce privește prezența obiectelor de metal în mormintele autohtone, Crișan citează totuși o aplică de bronz, care s-a pierdut, descoperită în urna de la Cluj¹⁴ și obiecte de fier de la Dobolii de Jos¹⁵.

Rezultă deci, din cele spuse de autor, că ceramica este în linii mari aceeași în ambele grupe de morminte. Absența obiectelor de metal în mormintele de incinerare nu este sigur dovedită; am putea spune, dimpotrivă, referindu-ne la cazurile de la Cluj și Dobolii de Jos.

Faptul că grupa de incinerare cuprinde deocamdată numai șapte descoperiri, în timp ce din grupa de înhumare sînt cunoscute peste 100, nu ne ajută să facem constatări mai precise asupra raportului dintre inventarele celor două grupe. În ajutorul ipotezei sale, Crișan aduce și faptul că în mormintele de incinerare nu e atestată prezența calului. Totuși, în linii mari și în starea actuală a lucrurilor, putem afirma că inventarul mormintelor celor două grupe este foarte asemănător.

Se pune deci întrebarea dacă numai deosebirea de rit de înmormintare poate indica două populații deosebite.

E adevărat că se mai poate aduce un argument în favoarea tezei lui Crișan, anume că sciții nomazi ar fi întrebuițat ceramica găsită la localnici.

⁷ *Ibidem*, p. 135.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 136.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 138.

¹⁴ *Ibidem*, p. 135.

¹⁵ *Ibidem*.

Tot Crișan spune că în Transilvania se cunosc doar câteva morminte scitice de incinerare, astfel încît nu se poate vorbi de un biritualism. Cele două morminte de incinerare de la Ciumbrud ar arăta tocmai trecerea sciților la ritual autohton al incinerării. Cele trei morminte de incinerare din necropola de la Teiuș ar fi prescitice, iar mormîntul de incinerare de la Blîndiana (r. Orăștie) se deosebește cu totul ca rit și ca inventar de mormintele scitice din Transilvania¹⁶.

La aceasta, deocamdată nu putem răspunde decît amintind că nici o necropolă așa-zisă scitică din Transilvania nu a fost săpată în întregime, pentru a putea afirma că ele nu conțineau pe lîngă morminte de înhumare și morminte de incinerare.

În ce privește contemporaneitatea celor două grupe, s-ar părea că tocmai asemănarea dintre inventarele pe care le conțin mormintele ambelor grupe ar indica și faptul că ele datează din aceeași perioadă, deși, firește, o diferență mai mică de timp nu poate fi sesizată.

Sabia de la Dobolii de Jos, considerată ca un produs local, ar fi, după Crișan, încă un argument că mormintele de incinerare de la Dobolii de Jos ar fi de asemenea locale. Aceasta, bineînțeles, în cazul în care ea provine dintr-un mormînt de incinerare.

Desigur, nu vrem să contestăm că mormintele de incinerare au aparținut localnicilor, dar am presupune că nu numai cele de incinerare, ci și cele de înhumare. Evident, și aceasta nu este decît o ipoteză și se poate susține numai în cazul în care admitem că aceeași populație practica ambele rituri de înmormîntare. Dar chiar și în cazul acesta se mai pune întrebarea dacă cei înmormîntați erau localnici, sau dacă ei reprezentau o populație străină. În ce ne privește, nu afirmăm categoric că e vorba de localnici, deși am înclina spre această ipoteză, dar credem că dacă admitem că ar fi vorba de străini, aceștia în nici un caz nu erau sciți.

În partea a doua a lucrării sale I. H. Crișan încearcă o datare mai precisă a cimitirelor scitice din Transilvania, folosind pentru aceasta fibulele de tip Glasinac, pe care le înglobează în grupa „antichităților scitice”¹⁷. Aceste fibule s-au găsit în următoarele necropole „scitice” din Transilvania: Cipău, Gîmbaș, Proștea Mică, Tirgu Mureș, Sf. Gheorghe și Simeria¹⁸.

Fără a insista asupra considerațiilor cronologice pe care le face Crișan pe baza acestor fibule, ne mărginim să observăm că în nici un caz ele nu pot constitui un argument pentru scitismul mormintelor în care s-au găsit.

A presupune, după cum crede Crișan, că fibulele au fost preluate de sciți de la localnici sau de la alte populații cu care au venit în contact ni se pare puțin probabil. Acceptarea lor ar presupune o modificare sensibilă în îmbrăcămintea celor care le-au preluat, ceea ce iarăși ar fi greu de admis.

¹⁶ *Ibidem*, p. 131.

¹⁷ *Ibidem*, p. 138.

¹⁸ *Ibidem*, p. 138 și urm.

Înainte de a termina considerațiile noastre asupra lucrării lui Crișan, credem necesar să punem în discuție încă o lucrare recentă, care este în măsură să aducă noi puncte de vedere în problema care ne interesează. Este vorba de un studiu al lui Alexandru Vulpe, intitulat *Din istoria Hallstattului carpato-dunărean în lumina ultimelor descoperiri arheologice*¹⁹.

Lucrarea lui Al. Vulpe, deosebit de interesantă, aduce puncte de vedere noi în problema care ne preocupă. Vom încerca deci să le prezentăm foarte pe scurt, în cele ce urmează.

Tînărul cercetător distinge pentru perioada de timp 550—450 î. e. n. mai multe grupe culturale răspândite pe teritoriul țării noastre sau în regiunile vecine. Aceste grupe sînt :

1. „Grupul Ferigile, răspîndit în zona subcarpatică a Olteniei și Munteniei, de la Horezu pînă la apa Buzăului”.
2. „Grupul Telești-Drăgoiești, limitat la depresiunea Gorjului”.
3. „Grupul Bîrsești, în țara Vrancei și în regiunea subcarpatică din sud-vestul Moldovei, avînd contacte strînse cu valea Dunării în cîmpia Brăilei și a Covurluiului”.
4. „Grupul transilvănean, cunoscut pînă acum mai ales pe cursul Mureșului”.
5. „Grupul Balta Verde — Gogoșu, în sud-vestul Olteniei și probabil zona Porților de Fier”.
6. „Grupul vest-podolic, inclusiv Bucovina”.
7. „Grupul Vrața, în nord-vestul Bulgariei și probabil și în sudul Olteniei”.
8. „Grupul Dobrina-Ravna, în tot nord-estul Bulgariei”.

Din toate aceste grupe, ne interesează, firește, în primul rînd grupul transilvănean. De la început, Al. Vulpe consideră acest grup un grup străin, deoarece practicînd înhumăția, neobișnuită în mediul local, el nu putea aparține decît unei populații deosebite venite din afară. Totuși, Vulpe admite și ritul incinerăției care apare însă, în Transilvania, într-o foarte mică măsură.

Întrucît înhumăția era practică în stepele nord-pontice încă din Ha B, devenind exclusivă în Ha D, acest grup, spune Al. Vulpe, nu putea veni decît din acele regiuni, cu toate că ritualul, spre deosebire de ritul de înmormîntare, nu este același în Transilvania și în Ucraina. Această populație fiind așezată în perioada de timp amintită, înseamnă că ea a venit încă înainte, probabil între 650 și 600. „Înseamnă, deci, că o serie de elemente de cultură nord-pontică răspîndite mai tîrziu în spațiul carpato-dunărean sînt rezultatul unor influențe culturale reciproce, cum vom vedea mai jos, și nu reprezintă dovada acestei mișcări etnice, care se petrecuse de fapt mai înainte”.

Bazîndu-se pe informațiile lui Herodot, Al. Vulpe le interpretează în sensul că ele au la bază două substraturi, unul mai vechi scos din tradiția locală, altul provenind din vremea prezenței lui Herodot la Olbia.

¹⁹ Comunicare ținută în cadrul Secției comunei primitive a Institutului de arheologie. În luna mai 1966. Mulțumesc autorului și pe această cale de a-mi fi pus la dispoziție manuscrisul lucrării.

Astfel, localizarea agatirșilor pe cursul superior al Mureșului se referă la epoca anilor 450, în timp ce textele care postulează prezența agatirșilor în afara Carpaților s-ar referi la o situație de la sfârșitul secolului al VI-lea. În concluzie, Al. Vulpe spune că grupa de morminte de înhumație nu trebuie atribuită sciților, ci agatirșilor, care în nici un caz nu erau sciți și erau pe vremea lui Herodot tracizați. Totuși, el crede, bazându-se pe unele elemente onomastice, că ei au fost de origine iraniană.

Lucrarea lui Al. Vulpe, deosebit de bine argumentată, înseamnă fără îndoială un pas înainte în rezolvarea problemei sciților din Transilvania, problemă care însă nu poate fi considerată pe deplin rezolvată nici după această lucrare.

Într-adevăr, premisa de la care pleacă Al. Vulpe în argumentarea sa este ca și aceea invocată de I. H. Crișan, și anume că grupul mormintelor din Transilvania nu aparține populației locale. Spre deosebire de Crișan, Vulpe admite că între mormintele de incinerare și cele de înhumație nu există o deosebire etnică, în timp ce Crișan atribuie primele populației locale.

Or, ne permitem să o spunem, premisa menționată nu ni se pare suficient de întemeiată. Am arătat mai sus că deosebirea de rit de înmormântare nu constituie, după părerea noastră, dovada unei diferențieri etnice. Aceasta în ce privește teza lui I. H. Crișan. Al. Vulpe nu pune problema populației locale, decît în sensul că agatirșii ar fi unit în jurul lor mai multe triburi locale.

Se pune deci întrebarea: reprezintă mormintele de înhumație din Transilvania un element cu totul străin în dezvoltarea triburilor locale, pentru ca aceste morminte să poată fi atribuite fără discuție unei populații deosebite, venite din afară, sau pot fi ele considerate ca expresia unui rit cunoscut dinainte în această provincie, chiar dacă practicarea lui se datorează unei influențe venite din regiuni vecine?

Răspunsul la această întrebare este destul de greu, deoarece cunoaștem prea puțin arheologia perioadei premergătoare celei care ne interesează.

Totuși Z. Székely, vorbind despre problema sciților din Transilvania, spune că deși ritul funerar hallstattian în această provincie e incinerarea, se cunosc câteva morminte de înhumație prescitică²⁰. Se pare că în aceeași categorie de morminte prescitică de înhumație din Transilvania intră și un mormînt recent descoperit la Bratei, în raionul Mediaș²¹.

Afară de aceasta, nu trebuie să mergem numai spre răsărit, nici măcar la Stoicani în Moldova, pentru a aduce ritul înhumației în Transilvania. El era practicat, după cum se știe, și la Balta Verde, în Oltenia, într-o perioadă foarte apropiată²². Putem să mai cităm încă un mormînt de înhumație datat în perioada Hallstatt C, descoperit nu departe de frontiera Transilvaniei, aproape de Gyula, în Ungaria²³. Vedem

²⁰ Z. Székely, în *AE*, Budapest, 1960, p. 42—46.

²¹ Informație verbală Eugenia Zaharia.

²² D. Berciu și Eug. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu*, în *Materiale*, II, 1956, p. 251 și urm.

²³ Gy. Gazdapusztal, *Das präskythische Grab von Doboș*, în *Móra Ferenc Múzeum évkönyve*, 1964—1965, Szeged, 1965, p. 59—64.

dar, că deși puține, totuși nu lipsesc morminte de înhumăție precitice în Transilvania sau în regiuni vecine.

Revenind la lucrarea lui I. H. Crișan, ne permitem să considerăm că mormîntul de incinerăție de la Blîndiana poate fi invocat ca o dovadă în favoarea tezei noastre, după care atît mormintele de incinerăție cît și cele de înhumăție ar fi aparținut aceleiași populații. Acest mormînt, despre care Crișan spune că este „cu totul străin atît ca rit funerar, cît și ca inventar mormintelor scitice din Transilvania“²⁴, conține, printre altele, trei vîrfuri de săgeți de bronz în trei muchii, caracteristice pentru inventarul mormintelor scitice, și un vas de lut, care are analogii la Ferigile²⁵. Am înclina, deci, să ne menținem părerea că cele două grupuri de morminte se deosebesc numai prin rit, nu și prin inventar.

Ajunși la acest punct al lucrării noastre, am profita de acest prilej pentru a prezenta o altă lucrare, care deși nu se referă la țara noastră, are totuși contingențe strînse cu problema pe care o discutăm.

Este vorba de lucrarea cunoscutului arheolog de la Nitra, Mikulaš Dušek, asupra necropolei de la Chotin²⁶. Dušek a publicat pînă în prezent mai multe lucrări care se referă la așa-zisa expansiune scitică, fiind un partizan al teoriei mai noi după care această expansiune spre vest nu a existat în realitate.

Importanța marelui cimitir de la Chotin, situat în sud-vestul Slovaciei, constă, cel puțin în ce privește prezentul articol, în faptul că el este un cimitir biritual, în care atît mormintele de înhumăție cît și cele de incinerăție datează din aceeași perioadă și aparțin aceleiași populații.

Necropola de la Chotin a fost săpată între anii 1952—1954 și 1961—1962. Au fost dezgropate în total 310 morminte cu schelete, 152 morminte de incinerăție, două morminte mixte, cu înhumăție și incinerăție, două cu cal și schelet uman și unul cu cal și incinerăție umană²⁷. Opt cai au fost găsiți înmormîntați în gropi separate²⁸.

Cartea lui Dušek este împărțită în mai multe capitole, cuprinzînd descrierea cimitirelor, prezentarea diferitelor feluri de înmormîntare și inventarul mormintelor: ceramică, obiecte de metal și os, precum și alte obiecte de podoabă și de uz comun. Nu avem intenția să facem o recenzie a acestei lucrări, mulțumindu-ne să o semnalăm celor pe care îi interesează și să menționăm concluziile autorului, care ni se par importante și pentru teza pe care o tratăm.

Fără a fi absolut identice cu cele din Transilvania, descoperirile de la Chotin fac parte, fără îndoială, din același mare grup de sinteză culturală, care apare, după cum s-a arătat mai sus, în diferite aspecte regionale, răsbind pe un mare teritoriu geografic. Ceea ce vrem să sub-

²⁴ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 134.

²⁵ K. Horedt, în *Dacia*, N. S., X, 1966, p. 282—283 și fig. 23.

²⁶ Mikulaš Dušek, *Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotin*, în *Archaeologia Slovaca, Fontes*, vol. VI, Bratislava, 1966, 103 p., 68 planșe.

²⁷ *Ibidem*, p. 7.

²⁸ *Ibidem*, p. 13.

liniem este faptul că atât în mormintele de înhumăție cât și în cele de incinerăție, descoperite la Chotin, găsim același inventar.

Precizăm că obiectele de metal apar și în mormintele de incinerăție, așa de pildă : cuțitul de fier și inelele de buclă, zăbale de fier, săgeți de bronz triangulare, brățări de bronz, o oglindă de bronz argintată, cu mîner de fier, o aplică de bronz pentru tolbă, vîrfuri de lance din fier²⁹.

Credem că apare deci destul de clar că între cele două grupuri de morminte nu poate să existe nici o diferență etnică sau cronologică. Mai mult, în aceeași groapă care conținea scheletul chirchit al unui copil între 4 și 8 ani, s-au găsit resturile unui individ incinerat³⁰.

M. Dušek ajunge la aceleași concluzii la care ajunsese și în lucrările sale precedente, anume că nu a existat o ocupație permanentă a scitilor în bazinul carpatic, decît influență culturală, obiectele „scitice” fiind în majoritatea lor imitații executate de meșteri locali. În Hallstatt-ul recent, spune el, se întărește migrarea tracică în aceste regiuni, iar cimitirele birituale arată o conviețuire pașnică între triburile tracice mai vechi și cele venite ulterior³¹.

În ce privește biritualismul, el se referă cu drept cuvînt la informația lui Herodot, în care acesta spune că tracii practicau ambele feluri de înmormîntare³². Iată textul istoricului antic, text care vine și el în ajutorul tezei noastre : „Înmormîntările celor cu stare” — spune Herodot vorbind despre moravurile tracilor — „se fac astfel : țin mortul la vedere timp de trei zile și după ce jertfesc animale de tot soiul, benchetuiesc jelindu-l mai întii ; apoi îl înmormîntează arzîndu-l sau, în alt chip, îngropîndu-l în pămînt...”³³.

Menționînd lucrarea lui M. Dušek, am vrut să arătăm părerea lui că populația în regiunile carpatice este fără îndoială tracică, chiar dacă aceștia s-au așezat în aceste ținuturi în valuri succesive. Afară de aceasta, credem că din lucrarea autorului rezultă clar că biritualismul a fost practicat de aceeași populație. De altfel, cimitire birituale din această perioadă sînt cunoscute și în alte grupe în care găsim o cultură materială asemănătoare. Nu avem de gînd să le mai menționăm, ele fiind cunoscute. Există, de asemenea, numeroase cazuri în care aceleași populații au practicat ambele rituri de înmormîntare.

În ultimul timp s-au mai raliat la teza nonexpansiunii scitice și alți specialiști, printre care mai menționăm pe un arheolog maghiar care se ocupă cu arheologia Cîmpiei Maghiare. Autorul, Gazdapusztai Gyula³⁴, ajunge la următoarele concluzii în ce privește grupa culturală înrudită din Cîmpia Maghiară : Materialul din morminte arată prezența populației

²⁹ *Ibidem*, p. 32—47.

³⁰ *Ibidem*, p. 12—13.

³¹ *Ibidem*, p. 36—38.

³² *Ibidem*, p. 21.

³³ Herodot, *Istoriei*, V, 8, ed. Felicia Vanț-Stef, București, 1964.

³⁴ Gazdapusztai Gyula, *Zusammenhänge der Kulturen der ungarischen Tiefebene und des Nordkaukasus in der Skythenzeit*, în *Acta antiqua et archaeologica*, VIII, Szeged, 1965, p. 107—118.

locale, nescitice. Creatorii culturii acestei grupe nu sînt sciți veniți din Transilvania sau din alte locuri, ci populația locală, eventual urmașii culturii Gáva³⁵.

Încheiem această scurtă discuție, în care, ca și în cele două precedente, de altfel, nu avem pretenția să rezolvăm problema.

Au locuit sciții durabil în Transilvania sau nu? Problema rămîne deschisă. Personal înclinăm spre părerea că nu au locuit, ci întregul teritoriu carpato-danubian a fost populat de un puternic fond tracic, peste care s-au grefat influențe culturale și poate, într-o măsură mică și etnice (iliri). Este vorba, așa cum s-a mai spus în ultimii ani, de o mare sinteză culturală traco-scito-iliră, în care nu lipsește în unele regiuni nici influența grecească.

Am vrut să arătăm în această „discuție” că, cu toate contribuțiile importante aduse la studiul problemei de I.H. Crișan sau Al. Vulpe, problema nu ni se pare încă rezolvată. Credem că discuția poate fi continuată și că ea va putea să contribuie cu încetul la precizarea datelor problemei³⁶.

ENCORE LA QUESTION DES SCYTHES EN TRANSYLVANIE

RÉSUMÉ

Dans une étude antérieure (voir note 2 de l'article), l'auteur avait affirmé que si les tombes soi-disant scythes de Transylvanie étaient vraiment scythes, il ne serait plus possible de saisir l'aspect de la civilisation autochtone. Pour combattre cette affirmation I.H. Crișan présente dans «Dacia» N.S., IX, 1965 plusieurs découvertes de tombes à incinération qu'il attribue à la population autochtone (notes 5—18).

L'auteur de l'article présent reprend la question des Scythes en Transylvanie en discutant cette découverte.

Le mobilier de ces tombes étant en lignes générales le même que celui des tombes à inhumation, l'auteur les attribue plutôt à la même population, autochtone selon l'auteur, d'autant plus qu'on connaît plusieurs cas d'une seule population pratiquant à la fois les deux rites funéraires. On cite la communication importante d'Al. Vulpe (note 19), qui, en invoquant des arguments archéologiques et littéraires, est d'avis que les deux groupes de tombes en question appartiennent à une population d'origine iranienne, mais non scythe. On mentionne aussi l'œuvre récente de M. Dušek, concernant la nécropole de Chotin (dans le sud-ouest de la Slovaquie), où un groupe de porteurs d'une civilisation ressemblante

³⁵ Lucrarea lui Gazdapusztai, ca și a lui Dušek, de altfel, merită o discuție mai lungă, pe care nu o putem face acum.

³⁶ Vor trebui discutate și părerile lui Mircea Rusu, precum și problema sigynnilor ridicată de acest autor (în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 198, nota 61) și amintită și de Al. Vulpe.

à celle de Transylvanie, pratiquait aussi les deux rites funéraires à la fois. M. Dušek est d'avis qu'il s'agit d'une population thrace (notes 26—32).

On mentionne encore l'avis de Gy. Gazdapusztai, selon lequel les porteurs de la civilisation similaire de la Plaine Hongroise seraient non pas des Scythes mais des autochtones (note 23).

En conclusion, l'auteur considère que le rite d'inhumation seul n'est pas un indice irréfutable de la présence d'une population étrangère, d'autant plus qu'il paraît qu'il existe des tombes à inhumation préscythes en Transylvanie (notes 20—21).

L'auteur opine qu'il s'agit en l'occurrence d'un grand fond ethnique thrace, qui paraît comprendre aussi un certain élément illyrique, influencé par la civilisation gréco-scythe. Quoique les contributions citées soient très importantes, le problème reste encore ouvert aux discussions.